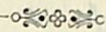

ՄԵՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 1930ԻՆ

Անցնող տարւոյն եթէ ազգային—քաղաքական կեանքին համար սուգ ու թափուր աթոռներ միայն պիտի արձանագրենք, գրականին համար սակայն դրական է մեր հաշիւը, ինչպէս խղճամիտ գրագէտներ ալ միաբերան յայտարարեցին վերելք մը՝ միւս տարիներուն վրայ, ինչ որ ամէնուս համար միտքարական է և սրտապնդիչ։

Հակառակ համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամին, մեր հայ մամուլի ճշմարիտ լսեցինք աշխարհիս ամէն անկիւնը, հայրենի երգին չափ քաղցր ու նուիրական։

Ու այդ հրաշքին մէջ փարուժը կայ մեր կողմէն գրական սրբութեան որուն մէջ միայն գիտակ ենք գտած ըլլալ մեր բարձր գաղափարականին անմահութիւնը։

Աւելի քան տասնեւհինգ պարբերական—օրագիր ընծիւղեցան անցեալ տարի. անշուշտ բոցավառ ջահերու պէս փայլեցան Անահիտ, Զուարթնոց, ինչպէս նաեւ Հասարակամ ու Երկունք ու տարեվերջին Գիտական շարժում, Պայքար, Եւն. որոնց մասին յաջորդ յօդուածով պիտի անդրադառնանք։

Մեր գրական վերելքը համաչափ եղաւ գրեթէ Հայրենիքէն ներս ու դուրս։ Հեղինակաւոր գործերը գուցէ ոմանց ցանցառ թուին, սակայն այնչափ ալ Բիշ չեղան. թողունք որ մեր հունձքի բեղունութիւնը պարբերականներուն մէջ է, ասպարէզ՝ ուր դիւրին է ընթանալ. և մենք տեսանք հին ուժերու քով նորեր ալ խոստումով լի։

Ասով արդէն վեր հանեցինք խմբագրական կազմակերպութեան դերը, որ տնտեսական հարցը լուծելէն զատ քաջալերութեան և առաջնորդութեան առաւելութիւններն ալ ունի։

Այս մասին անուրանալի է թէ լաւագոյն ճակատագրի վիճակուած են մայր

հայրենիքի գրական մշակները, ուր Գիտութեան և Արուեստի «Տուն»-երն ու կազմակերպութիւնները, գրատուններու ճշմարտութիւնը և մասնագէտները մեծ արժէքներ են. ատկից՝ ինչ ինչ առաւելութիւնները գաղութի գրականութեան վրայ. աւելին ալ կրնար պահանջուիլ, սակայն գոհացուցիչը կայ արդէն։

Թուելէ առաջ գործեր և անձեր — նախ Մայր Հայրենիքի գրականութեան մէջ — պիտի ստիպուինք ակնարկել այն մթնոլորտին և ճնշող գաղափարներուն որ պրոլետար դրոշմը կու տան. ուր հին գրականութեան մէջ միայն Հարուստին գովքը և Բանուորին տուայտանքը կը տեսնեն. տեսակէտ մը՝ որուն համեմատ Հոմերոս անգամ ըննադատուած է, ինչպէս կը տեսնենք Սուրբիսաթեանի վերլուծութիւններուն մէջ։ Հին ու քաղաքացի մարդը տեղիք կու տայ նոր ու գիւղացի մարդուն, ու այնուհետեւ միշտ և միայն պիտի լսենք բանուորը, գիւղը, գեղի կրքը, տրակտորը, կատարելապէս մոռացութեան մատնուած են ինչպէս հին քաղաքակրթութիւն, այսպէս հին երգիչները դաշտին, գիւղին աշխատանքին՝ Հեսիոդոս, Թէոկրիտէս, Վիրգիլիոս եւայլն։ Հին բռնակալութեան դէմ նոր մարդը կ'երգէ «սուտի և անիրաւութեան» դէմ պայքարող հոսանքին համաձայնեցող։

Ոչ եւս նահապետական կեանքի յուշերը. նոր հասարակութիւն, նոր մարդ, նոր աշխատանք, ահա աղբիւրը ներշնչումի, նիւթը մեր երգին։ Ու ամէն գրական էջի մէջ «ու ամէն տեղ աշխատանք է, աշխատանքի երգ»։ Հակառակ անցեալին նոր պոզիա, որ հասարակական է իր եռութեամբ, միջազգայնական և կոյրկոտիւնական իր բովանդակութեամբ։

Եւ այս գրականութեան մեծագոյն ներկայացուցիչ կը դնեն մեզի՝ տարերային կերպով, պատմութեան և «ճակատագրի» հրահանգով «չար» և «խելօք» տար և կեկոյանի Զարեկը։ Անկէ վերջ կը տեսնենք հրապարակը բռնող կարգ մը գրողներ ընդհանրապէս միջակ. Մ. Արմէն, Ալազան, Նորենց, Գ. Մահարի, Ա. Վշտունի, Գ. Սարեան, Դէմիրճեան, Վահանեան, Թարգիւլ, Զօրեան, Նայիրի Զարեան, Արագի, Վարդանեան, Վեպեր, Թոթովենց, Գ. Վանանդեցի, Վ. Աղասեան, Եւն. որոնց հետ հիներէն՝ իբրեւ աշխատանքի երգիչ՝ սիրուած են թուամեան և Ա. Խահակեան։

Հարկ չենք տեսնել ծայրայեղ սկզբունքներն ու գաղափարները հերքել։ Զարեանցէն ունինք «Էպիքական լուսարաց»ը՝ ուր կան, կ'ըսէ Ա. Զօպանեան, քերթուածներ որ հայ բանաստեղծութեան վեհագոյն էջերէն են. նման հիացում ունեցան Մակինցեան, ինչպէս «Արեգ»ի խմբագիր Ս. Յակոբեան. ինչ որ անշուշտ ծայրայեղ է. կարինեան կը նկատէ որ «աջ» ու «ձախ» հոսանքներ կան Զարեանի դէմ. մեր ակնարկած կողմնակիցներուն դէմ լաւ գրողներ ու Զարեանը ճանչցողներ կը շարէ, ինչպէս «Գ. Հայկունին և Ա. Վրշտունին ոչ մի առիթ բաց չեն թողնում Զարեանին ո՞ր և է կերպ ըննադատելու կամ անուանարկելու համար»։

Աստիճան մը տաղանդ զլանալ կարելի է. միայն պէտք է ըսել թէ յեղափոխական շարժումին հետ անոր միտքն ալ յարատեւ պոթկումի և տատանումի հետ է. լուսաւոր ու մթին պահեր փոփոխակի կը յաջորդեն իր մէջ. և մինչ Զօպանեան իր գեղօնը կ'երգէ, կրնանք նշմարել շատ սովորական ու հասարակ գրականութիւն մը. օրինակ մը տալու համար առնենք «Homo Sapiens»ը ուր Զարեան իր կենսագրականը կ'ընէ։

«Տասներեք թուի ամառը, յունիսին Նայիրեան քաղաքի մի փողոցով խաղաղ Անցնում էր, հոգսը երեսին Տասնըվեց տարեկան մի տղայ...»

Նա գնում էր դանդաղ, քայլում էր գլխահակ, Անտարբեր շրջապատին, ինչպէս ձի։ (!)

Նա դուրս եկաւ տնից։ Կէսօր էր։

Քիչ յետոյ հայրը երեւի գալու էր ճաշելու...

(Հայրը) Գազագեց ու համոզեց երկար։ Յետոյ [պայման դրեց

կամ տուն չգալ այլեւս, կամ կրկին պատրան [ստուել քննութեան։

Ուր ցնցեց տղան մեքենայաբար։...

Այդ պատանին յետոյ դարձաւ պոէտ

Եւ գրեց այս նովելը, որ դուք կարդաք։

Զարեան ինքն ալ անդրադարձած ըլլալու է իր արուեստին տկար կէտերը։

«Գրել եմ ես իմ գրքում — Այնպիսի տողեր Որ չի գրի իր երգում — Եւ ոչ մի պոէտ (!) Լաւ եմ գրել ես թէ վատ — Սրտովդ իմացիր Զրկայ ուրիշ քննադատ — Քո սրտից բացի»։

Զարեանցէն վերջ Նորենցն է որ տուած է մեզի իր Երկրորդ գիրքը, ուր քիչ շատ տաղանդ կը ցուցնէ, ինչպէս նաեւ Ալազան, որոնք պարբերականներէ դուրս առանձին հրատարակութիւններ ալ ունին, որոնցմէ սակայն շատ բան չի հասնիր մեզի. ունի «Կուսիլիթ» պատմուածք մը, և «Յաղթանակի և կառուցման երգեր»ը. Դէմիրճեան յաջող պատկեր մ'ունի «Մկոն» և «Նրանց ժպիտը». Զօրեան «Վարդաձորի կոմունան» և «Տիրունի բաղը», ուր հեղինակը կը ցուցնէ գիւղացիին դիրքը ազա՛հ կալուածատիրոջ դէմ։ Գ. Մահարի՝ Նորքի և Վերեքի, ինչպէս նաեւ Արուստի ֆրոնտում շատ բան ունի, որոնցմէ զատ «Մանկութիւն և պատանեկութիւն»ը, ինչպէս Թոթովենց «Բագու» և «Երկու սուր»։ Գրիգորեան «Պոէմներ» տուած է և «Լաւ լուարի որս»ի հեղինակը «Երրորդութեան գաղտնիք»ը։ Ասոնց քով Մ. Դարբինեան ունի «Փարսազան»ը փոքր պատմուածք մը ուր հեղինակը փորձեր է պատկերացընել գիւղական կոշակի քոյարկաւ գործերը. Գրական ֆրոնտ աննպաստ կ'արտայայտուի գործին մասին՝ իբրեւ չափազանցուած և արուեստակեալ. ունի նաեւ «Զարթոյց գիւղը» և «Զաղացական Սնտոն»։ Ռուբէն Աղաբաբ ունի «Լիրիկան» ոտանաւորներ՝ պրոլետարական ընարով երգուած։ Վ.

Ատրեանի «Զրահագնացը»ը մայիսեան ապստամբութեան էջերէն է. սակայն մեծ փայլ չունի, քանի որ գէպքերու նկարագիրն ու պատմականը յստակ չէ. որով կը մնայ երկրորդական փորձ:

Նոր հրատարակութեանց կարգին տեսանք Շահումեանի «Բնութիւն երկերի ժողովածու» մը, ուր ամփոփուած են հեղինակին ազգային-հասարակական տեսութիւնները կուսակցական գունաւորումով: Ջաւախեցիին ալ հիներուն քով նոր «Պատկերներ» տուաւ (Բանտարկեալի յուշատետրից) ուր դարձեալ հայ գեղի կենցաղագիրն է. նա կը նկարագրէ հարուստին և աղքատին պայքարը. իր պատկերները հիւսուած են ժողովրդական մտայնութեամբ և բանահիւսութեամբ. այս է իր մէջ նշանակելի կէտը, որուն համար մրցանակի ալ արժանացած է:

Մ. Արմէն շատ գործեր ունի ցիր ու ցան: Հ. Տ. Ս. Տեկանցի «Շփացած աշխարհակալը» գրեթէ արեւմտահայ բարբառով՝ կուռ ու գեղեցիկ պատկերներու հիւսուածք՝ ուր կը դատարկարտէ ծխելու մոլութիւնը. յաջող ու կրթիչ գործ մըն է:

Ինչպէս կը տեսնենք «Արուեստի Ֆրոնտում»էն՝ դեռ մեծ խմբակ մը կայ «Խորհրդային Հայաստանի գրողներու», ինչպէս Ս. Բակունց, Արաքս, Տարօնցի, Գ. Սարեան, Դարբասի, Մկրտչեան, Յակոբեան, Գ. Մահարի որ վերջերս իրրեւ երգիծական բանաստեղծ երեւցաւ, առատ ոտանաւորներ ունի, ինչպէս և «Մանկութիւն և պատանեկութիւն». Մելիքեան, Խոնդկարեան, Հրայր եւն: Ազատ Վշտունի երբեմն շատ հնչուն ու փափուկ երգեր ունի. կ'արժէ նմոյշ մը իր «Աշուն»էն.

Աշունը անմշու է շնչում, աշունը շողողում է
[պայծառ
Արեւաղ է այգում և արտում.
Աշխարհը խլրտուն և դիւթող, աշխարհը ան-

Սրտիս պէս կարկաշող և արթուն:
[սահման և անծայր

Աշունը հոսուն կեանք է հասուն, արեւի համ-

Այգումը զառ գմբուխ ու յաղութ....
[բոյրով է այրում

Հնում օրերը որորուն, հնում օրերը լուռ ու
Մի պոէտ կար ինչպէս մի ուրու [մութ
Հիւսում էր նա երգեր մեղմորոր, մահագոյժ,
[նրբակերտ և հմուտ

Երգերիցը լոկ մահ էր բուրում:
Աշունը շողողում է շաղով, աշունը շող շիթերը
Շնչում է ինձ խինդ և յուզում.... [շրթին

Նմոյշ մ'ալ «Լինիմ»էն ուր քաղցրահունչ քնար մը կայ.

Թող զարնան լուսաբաց լինի՝ շողերի, շաղերի
Եւ խմես արեւի փարչից: [շնչով,
Երբ թող կարկաշուն լինի, անթախիծ և գուլալ
Որ սիրտը գրեցայ կանչից: [հնչող,

Ամառուայ վառ կէսօր լինի, արեւը հըրավէժ
Եւ սիրտը թող դառնայ հասուն [ցնցուղ
Երբ թող շիկացած լինի, և փոռի յորձանքով
Աշխարհի հեռաւոր մասում: [ցընծուն

(Արուեստի Ֆրոնտում ր. 3)

Դեռ կրնանք յիշել Սուրխաթեանի գործին յաջորդող «Արեւմտահայ բանաստեղծներու անթոլոգիա»ն՝ Գ. Վանանդեցիի յառաջաբանով և խմբագրութեամբ Նորենցի և Աւագանի: Սակայն աս ալ ամբողջական գործ մը չէ, կրօնական ու կուսակցական խնդրով շատեր և շատ բան հոն չեն հիւրընկալուած:

Պարբերաթերթերը մամուլի մեծագոյն հարստութիւնն ունին. կը ցաւինք որ առնոց ամբողջական ու կատարեալ ցուցագրութիւնը պիտի չկարենանք բնել:

Իրրեւ վերջին նորութիւն «Խ. Հ.» օրագիրը ծնաւ «Գրական Ֆրոնտում»ը, ինչպէս «Պրոլետար»ն ալ «Գրական արշաւ»ը, ուր գրական գեղեցիկ էջեր կան և կուռ գրադատականներ: Նորքի և Վերկորի վերջին թիւերը կը պակսին. «Նոր ուղի»ն մեծ բեմ մըն է ուր կ'երեւին գրագէտ, բանասէր, քննադատ, ինչպէս Շիրվանզադէ, Աճառեան՝ որուն բազիրքը հետզհետէ կ'ամբողջանայ, Ղափանցեան, յետոյ Չարենց, Մահարի, Արագի, Դէմիրճեան, Զօրեան, և քննադատ Վանանդեցի որ տուած է Շիրվանզադէի ստեղծագործութեան հիմնական գծերը: Նոյն աստիճանի և ուղղութեան վրայ է նորագոյն

թերթ մ'ալ «Գրական դիրքերում», ուր քիչ շատ նոյն հեղինակներն է որ կը գրեն: Ունին «Կարմիր ծիւեր»ը իրրեւ «Մանկական նկարագրող» ամսագիր, ցաւալի-օրէն հակակրօնաշունչ:

Գրական-գեղարուեստական երկու պարբերականներ ալ ունինք. «Հոկտեմբեր» և «Լուսաբաց»՝ Վրաստանի գրողների ֆետերացիա (Հայկական Սեկցիա) ուր կը գրեն Շիրվանզադէ, Վարդանեան, Նարդոս, Արագի, Վեսպեր, Աղասեան, Պետրոսեան, Ծերուն Թորգոմեան և Ա. Երեմեան որ կուտայ, թէ՛ աշուղական գրական նիւթեր և թէ՛ երաժշտական-նկարչական տեղեկատուութիւններ: «Կոմունիստ»ը կուսակցական աշխատանքական թերթն է:

Կը մնայ Գիտական-Բանասիրական գործերու շուրջ ակնարկ մը տալ. հոս կը ներկայանայ մեզի «Հ. Ս. Խ. Հ.ի Հնութիւններ» պահպանութեան Կոմիտէի ՕՐԱԳԻՐԸ՝ ուր թանկագին բեկորներ կան պեղումներու, արձանագրութեանց մինչեւ հին Ուրարտական շրջանէն, յատկապէս ուսումնասիրուած՝ Ա. Գալանթարէ, Ղափանցեանէ եւայլն:

Իրրեւ հեղինակաւոր աշխատութիւն նւկատելի է Յ. Մանանդեանի «Կշիռները և չափերը հնագոյն հայ աղբիւրներում», ուր նախ կը խօսի «Անանիա Շիրակացուն վերագրուած կշիռները լուսաբանուած և վերածուած այմեան կշիռներին». և յետոյ «Չափերը» (Ան. Շիրակացուն վերագրուած), և ամէնէն վերջ «Ասպարիսական չափերը»: Հմուտ աշխատութիւն մըն է, որ իրեն առաջնորդ ունեցած է Հ. Աւգերեանի «Բացատրութիւն չափուց և կշռոց» գործը ինչպէս կ'ըսէ յառաջաբանին մէջ. մեծապէս գնահատելի որ կարեւոր և գործնական հարցեր կը լուծէ և կը լուսաբանէ մեր հին չափուկշիռը:

«Հոկտեմբեր» (Օրկան Հայաստանի օգնութեան Կոմիտէի կենտրոնական վարչութեան) ուր ամփոփուած են Հայաստանի արդիւնաբերականը, հանքայինը, գիւղատնտեսականը, շինարարականը եւն: Ասկէ զատ կան «Կեանք և երաժշտութիւն»,

«Կոոպերացիա», «Աշխատանք», «Երիտասարդ Բայլշէիկ», «Զանգի», «Կարմիր զինուոր», «Պիոներ» «Գիւղատնտեսական կեանք», «Բանուոր», «Մաճկալ», «Աւանգարդ», «Հայաստանի աշխատաւորուհի», «Մուրճ-Մանգաղ» (Ռոստովէն):

Պետական հրատարակութեանց շարքին ամէնէն արժէքաւորներն ու հետաքրքրականները մեզի համար Համալսարանի և Բարձրագոյն վարժարանի Տեղեկագիրներն են: Հայ բարձր մտաւորականներու և ուսուցչականներու ուսումնասիրութիւններ, ընդհանրապէս պաշտօնական գումարումներու առթիւ կարգացուած իրրեւ մասնագիտական տեղեկատուութիւններ: Պետական Համալսարանի տեղեկագիրները մինչեւ օրս հինգ պատկառելի հատորներու կը հասնին (2 և 3 թիւերը՝ 1926-7ին միացած են). նկատելով ներկայ տարւոյնը կը մատնանշենք կարեւոր ուսումնասիրութիւնները:

Բ. Գալստեան կու տայ հողագիտական հմուտ քննութիւն և տեսութիւն մը. աշխատութիւն մը աննախընթաց. հողին քիմիական քննութիւնն է հետազոտուած արդիւնաբերական տեսակէտով. գիտական բառերն ալ խնամքով պատրաստուած են:

Խ. Միրիմանեան ալ նոյն ոճով Էջմիածնի շրջանը կը ներկայացընէ, հողերու քիմիական կազմին շուրջ. շրջան մը՝ ձեւացած Արարատ-Արագած-Աղ-զաղի հրաբխային հողերով: Մ. Թումանեան ուսումնասիրած է բոյսերու բարձրութեան գոտին քիմիական տեսակէտով՝ ըստ որում ինչ նիւթեր հարկաւոր են հողին տալ:

Խ. Երիցեան, Անաստասովիցեան մասին, իսկ Լ. Յովհաննէսեան և Հ. Բ. Ասատրեան անասնաբուժական-բժշկական հարցերով զբաղած են: Հ. Փանոսեան Bacillus azotobacterի կենսաբանական քննութիւնը կ'ընէ. Տօնեան՝ «Նախնական Ֆունկցիայի սահմանական արժէքը». Յ. Յովհաննէսեան, Եղիսաբեթ Ակունեան և Օննիկ Չալթիկեան քիմիական ուսումնասիրութիւններ ունին, ինչպէս «Պարատուրուսուլֆոթիւն» իրրեւ ացետալներ

ստացման կատարիչատոր»։ «Չյագեցած ցիկլո-եթերները ստացում»ը և «Բենզո-յիլ-Պերոքսիդի ունակցիայի արագութիւնը սեկունդեր ամիւններէ հետ»։ Իսկ Մ. Մա-կարեան կու տայ «Նիւթեր Արաքսի հովտի ուղղութեւ միջատների ուսումնասիրութեան համար»։ Դեռ հոն կարելոր ուսումնասի-րութիւններ ունին. Ե. Քալանթարեան, Ե. Հաստաթեան, Ս. Տէր-Պողոսեան։

Ոչ նուազ կարելոր և արժէքաւոր է Գիտութեան և Արուեստի Ինստիտուտի Տեղեկագիրներու շարքը. ցարդ չորս թիւ լոյս տեսած է 1926-30ի շրջանին։ Հոս աւելի պատմական-լեզուական-մատենա-գրական և բանասիրական նիւթեր կ'ու-սումնասիրուին. թիւ 4ը կը պարունակէ Ս. Խաչատրեանի «Արիական խաւը Նախ-ուրարտեան Հայաստանում» (էջ 1-38), ուր կը քննէ Ս. Մատիէն ժողովուրդը պատմական աղբիւրներով. կ'անցնի՝ Բ. Մոռացան կամ Մոռացոց տէր Նախա-րարտեան. յետոյ Գ. Մարդ, Մարդա-ստան, Մարդկոտորիւն, Գ. Մանդակունի և Անատունի նախարարութիւնների ծագումը. Ե. Արծրունիները և երանց ծագումը։

Թադ. Աւգալբեգեան ունի «Ծահամիր Ծահամիրեանն ու Հնդկահայոց համայնա-կան ինքնավարութիւնը ԺԸ դարում», ուր

կը քննէ 1770-80ի հետաքրքրական հրա-տարակութիւնները «Յորդորակ», «Որո-գայթ փառաց», «Նշաւակ» ասոնց հե-ղինակը, ժամանակը, եւն. ուր կ'ակնար-կուի՝ Պետութեան և Եկեղեցւոյ բաժան-ման հարցը և ժողովրդական ընտրութեան գաղափարը։

Ս. Վ. Բեզսոնով՝ «Բրոնզէ արձանիկ-ներ Սարիղամիշից» ուր կը քննէ հեղի-նակը գտնուած պղնձէ արձանիկները. ա-նոնց ժամանակը գուցէ Արգիստիս Ա.ի շրջանէն է որ այդտեղ ամրոց ունէր (778-740 Ն. Ք.). սակայն վերջնական և որոշ խօսք չ'ըսեր։

Գ. Ղափանցեան «Նոր-Բայազիտի սե-պագիր արձանագրութիւնը» կ'ուսումնասի-րէ. Գիտ. և Ա. Բ. Ինստիտուտի անդամ Թ. Աւգալբեգեանի պրպտումներուն շնորհիւն է որ ուրարտական կարելոր սեպագիր ար-ձանագրութիւնը յայտնուած է, գրուած՝ ծակոտկեն և խորանարդաձեւ բազարտի վը-րայ։ Հեղինակը կը վերլուծէ արձանա-գրութիւնը զանազան լեզուական և ուրիշ տուեալներու միջոցով։

Վերլուծումէն յայտնի է որ Ռուսասի-թագաւորութեան առաջին տարուան ար-ձանագրութիւն մ'է. ահա թարգմանու-թիւնը եղած ութը տողերուն։

- 1 Աստուած Խալդուն մեծին (վեհիւն)։ Ռուսան
- 2 Սարդուրի որդին ասում է. Թագաւորին երկրի վերլուծիսի
- 3 Նուաճեցի, ստրուկ դարձրի, երկիրն (ու) վայրը եմ արկեցի (նպատակեցի)
- 4 Ժողովրդապետ (= կառավարիչ) այնտեղ կարգեցի, խալդական դռները,
- 5 պալատը խախտուած վերականգնեցի, հաստատեցի, անուանելով
- 6 Խալդո-քաղաք. (երկրին) Բիայնային մեծ (եւ)
- 7 երկրին ամբողջ (= աշխարհին) ի շնորհս (?), ի փառս (?), Ռուսայի-Սարդուրի որ-
- 8 Թագաւորի հզօրի, որ Բիայնական Թագաւոր է դրուած (?)։

Սպ. Մելիքեանի «Հայ ժողովրդական երգի գանձանկը» հետաքրքրական, մանր և հմուտ թանկագին աշխատութիւն է, ուր ուսումնասիրած է հին ազգերու՝ լիդիա-կան, փոլիզական, դորիական, և արեւե-լեան հեաքեր և ազդեցութիւններ. ամէնէն տիրող՝ փոլիզականը դնելով։

Ս. Տէրաթեան՝ «Երեւնց»ը կ'ուսու-

մնասիրէ իր գործերուն մէջ և Գ. Լեւոնեան «Հայ ժողովրդ. և աշուղական երգեր»ը իրենց անցեալ վիճակին մէջ. զանազանութիւնը ժողովրդականին՝ աշուղականէն, և անոնց փոփոխ առնչութիւնն և ազդեցութիւնը։ Հուսկ Պրոֆ. Ա. Խահանկեան կու տայ «Ախտաբեր մշակները Հայաստանում և հարեւան երկրներում»։

«Տեղեկագիր»ներու այս կրկին շարքէն զատ կայ նաեւ «Տեղեկագիր ուղղագրու-թեան և տառերի ձեւի բարեփոխութեան յանձնաժողովի» (1927), ինչպէս և «Վա-նայ ժողովրդ. երգեր», ձայնագրուած Ս. Մելիքեանէ և Գ. Գարագաշեանէ (1926)։

Եթէ ոչ կատարեալ՝ բայց կը յուսանք որ մօտաւոր գաղափար մը տայ մեր այս ակնարկը Մեր Երկրին գրական կեան-քին ու գործին. ուր սակայն միջին ու ցաւալի կէտը որ յատկապէս գրական գե-ղեցկի լաւագոյն հմայքը կ'եղծանէ՝ ծայ-

րայեղ կուսակցական ոգին է ու հակա-կրօն շունչը. տխուր մտայնութիւն՝ որուն տոյժը առանց ողբի չի վերջանար. մինչ մենք պիտի մաղթենք որ երկնքի լոյսն և խաղաղութիւնը տիրէ համասփիւռ եր-ջանկութեամբ զեղուն, և այնուհետեւ յաղ-թանակէ առ յաւէտ ԳԱՂԱՓԱՐԻ ու ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ զոր «Գրկեցիք» այն օրից, երբ Ազատե Աստուած հաճեցաւ շունչ փչել, մեր հողանիւր շինուածքին կենդանութիւն պարգեւել։

(Շարունակելի)

Հ. ԵՂԻԱ ՓԷՁԻԿԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԲԵՐ

«ԾՕ ՊԶՏԻԿ»

Գթութեան հաւասարագօր է Եղբայրու-թիւն բառը։ Ամէն անգամ որ կը կարդամ Աւֆոնա Տօտէի իմէն մէկ վէպը, իմ մէջս կ'արթնայ այդ բառին խնկանուէր անու-շուրթիւնը։ Օրիորդ Անահիտ Պ. Սինանեան Ա. Տօտէի «ԾՕ Պգտիկ»ը՝ թարգմանելով, հաճելի առիթ մը կու տայ ինծի, վերա-դառնալու Եղբայրութեան բառի հոգեկան և բարոյական նշանակութեան։

Հոս կրնամ ըսել որ չեմ ուզեր ձեր ժամանակը խլել նոյն վէպին մանրամասն պատմութիւնը ընելով. ես կը մաղթեմ որ թարգմանիչն արժանի ըլլայ իր հատորները տեսնելու ամէն հայ երդիքէն ներս, ուր ներ-կայ թշուառ օրերուն աւելի կը զգացուի անձնուէր եղբայրական սիրոյ պէտքը։

* * *

Աւֆոնա Տօտէ իր ժամանակին Պալզա-գին և Սթէնտալին հետ ներգործեր է գրող-ներու և ընթերցողներու վրայ։ Այդ երեքն ալ խորապէս ազդած են, և այդ ազդեցու-թիւնը երկար տեւած է։ Տօտէ՝ Պալզագին հաւասար ջերմ ընդունելութիւն գտած է,

«Comédie humaine»ի չափ ժողովրդա-կան չեն եղած «ԾՕ՝ պգտիկ»ի հեղինակին վէպերը։

Վիպասանին բիրտ դիւցազներուն հոգիին ազնուութիւնը այնքան գրաւիչ է, այնքան սիրուն, որ մարդ կը մոռնայ անոնց բրտու-թիւնը։ Վիոյի իշխանութեան տակ գործող փիլիսոփայութեան ուսուցիչ Ժերման ար-բային տգեղութիւնը, եղբայրական ու հայ-րական անձնագոհութիւններով կ'անհետա-նայ. մեր սիրտը անոր հետ կը կապուի, մենք մեր կեանքին մէջ կը փնտռենք մեր աչքէն չհեռացնել եղբայրութեան, գը-թութեան, անձնանուիրութեան, աղքատա-սիրութեան տիպար այդ տաղանդաւոր ու հմուտ արբան։

Տօտէ, ինչպէս Պալզագ, իրենց վէպերուն դիւցազները ստեղծելու համար երեւակա-յութեան թռիչքին պէտք չունին. իրենց ցեղին իրական կեանքին մէջ անոնք կ'ա-պրին, անոնց պատմութիւնը լուսանկարի հաւատարմութեամբ ընդօրինակելով, իրենց վէպը իրականէն աւելի կենդանութիւն կ'առնէ։

Պատկերները միշտ եղած են, սակայն հասարակ տեսութեամբ կարելի չէ բարո-

1. Աւֆոնա Տօտէ «ԾՕ Պգտիկ» թարգմ. Անահիտ Պ. Սինանեան, Տպ. «Կիւթմպիկ» Կ. Պոլիս 1929.

ԲԱՏՄ. ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1931